

obnoxium opineris, dic, accusa, doce, obiice quicquam saltem parvum, saltem ullius momenti. Inoboedientem me fuisse scribis. Et in quo? Ne muttire quidem audes. Dicas, in quo. Expone crimina, causas adde, et nisi omnia diluero, immo nisi cuncta sua sponte non prae se ferant ingratitudinem, falsitatem, calumniam, iniquitatem, non exspectabo 5 alium iudicem, sed ipse morte me condemnabo. Vis amplius? An id mihi forsan culpae attribueris, quod non parum et ad loquendum et ad scribendum tibi latine profui? Sed si hoc culpa est, non dubito similia G 50^v committere. Illud te memoria semper tenere velim hominem etiam te esse, cras moriturum et aeterni iudicium iudicis subitum. Sed de 10 his latius alias, si res ipsa flagitaverit.

35, 1 Nunc partim et maxime amore veritatis et zelo integritatis evangelii Christi, partim propter communem, Caguleorum quoque ipsorum utilitatem — omnino enim Cages »si« particulae constructionem ignorare videtur — exponam non »si eum volo manere, donec venio«, sed »sic 15 eum volo manere, donec venio«, dicendum esse. Hanc enim inter summae dignitatis viros aut certo summae proximos contentionem fuisse nuper audivi. Quam quidem contentionem tantam exstitisse aiunt, B 56^v ut qui non »sic eum volo manere« dicendum putant, emendandum illum evangelii locum censeant, idque si aliquando poterunt, ex nunc 20 se ostendant facturos. Ea igitur ipsa repetam, quae mihi ad praestantem patrem Petrum de Monte, Brixensem episcopum, conscripta sunt. Sic enim et locus ille divinarum scripturarum recte traductus comprobabitur, et multi Aristotelis quoque textus perversi ab istis novis traductoribus, etiam quia potestatem naturamque »si« particulae penitus 25 ignorant, luce ut dicitur clarius patebit.

2 Primum ergo illud mihi scribendum videtur: non sunt labefactanda fundamenta, non removendi fines, non quassandi termini, qui a patribus nostris iacti, constituti firmatique sunt. Unus apex aut unus iota si G 51 remotum ex evangelio fuerit, facile data licentia cetera diripientur. 30 Videmus, quam ingens invaserit homines luxus. Videmus, quanta rabies avaritiae animos omnium vexet. Videmus, quam infirma propter haec in Christum Dominum nostrum caritas sit. Minimum aliquid ex evangelio remotum parva primum, deinde paulatim serpens maxima secum trahet. Maxima mala, quae aut regnis aut rebus publicis aut ecclesiae acciderunt, ex minimis orta, atque ideo primum sicut scintilla propter parvitatem neglecta in flamas inexstinguibiles prodierunt. B 57 Quas ob res nihil, o patres, removendum, nihil addendum, nihil mutandum in evangelio Christi catholicis est.

3 Sed graecam scripturam, unde traducta haec sunt, sequendam 40 multi asserunt. Ego autem non sum nescius hunc locum ita lectum

2 ullius *scripti* nullius GB | 3 mutire] mutire GB | 10 subitum] subditum B | 24 Aristotelis G Aristoteli B | quoque G que B | 30 diripientur G diripientur B

latine semper, etiam ante Augustini tempora fuisse, quemadmodum hodie legitur. Testis est ipse Augustinus, qui cum super evangelium Iohannis scribebat, non «si eum volo manere», sed «sic eum volo manere» saepius repetit. Hieronymus certe hunc etiam locum vidi, legit, 5 perpendit. Cumque esset diligentissimus, doctissimus et gratia spiritus sancti plenus, qua maxime usus est tum in transferendis denuo scripturis, tum in emendandis iam translatis, hunc locum ita reliquit, sicut invenit. Invenit autem, sicut nunc legitur. Si enim mutasset, inveniretur profecto emendatio eius. Non invenitur autem. Non mutavit ergo. 10 Stulti admodum sumus nimiumque arrogantes. Si autem graecas aut latinas litteras melius nos scire credimus, quam qui a temporibus G 51^v Salvatoris usque ad aetatem Augustini fuerunt, si vellem prolixior esse, ostenderem ex historia romana non claros tantum viros, verum mulieres nobiles bene etiam merentes publice, alias soluta oratione, 15 alias carminibus in utraque lingua plurimum valuisse. Et certe illis temporibus non erat quisquam latine doctus, qui graece non esset doctior. Labi deinde res statim a temporibus Augustini paulisper coepit. Chri- B 57^v stianismum vero vel ante Constantini tempora maiorem nobilioremque romanae urbis partem possedit ipsa gentilis docet historia. Si ergo 20 illi utriusque linguae nobis longe doctiores differentiam esse inter «si volo» et «sic volo» scivissent, et graecae scripturae si volo congruere adhaerereque, sic volo autem alienum ab ea putassent, si volo certe, non sic volo traduxissent. Sed si volo ne in mentem quidem eorum venit. Sic volo autem una voce omnes dicebant.

25 Quare si Augustinus clamat et ceteri assentiuntur tacentes, quid nos quaerimus? Quid volumus? Quid contendimus? Graecamne linguam aut latinam melius quam illi tenere arbitramur? His rationibus ego mihi iam diu persuasi sequenda esse vestigia patrum, qui et ingenio et studio et doctrina non erant nobis inferiores. Sanctitate vero non 30 praestantiores illi nobis, sed illi praestantes. Nos autem vermes, et non homines terrena solum sapimus. Ac ideo ad sapientiam et gratiam G 52 quam illi habebant, vix respicere possumus.

Verum quoniam arrogantia nostra facit, ut nulla auctoritas, nec 5 etiam ubi sola plurimum potest, nobis satisfaciat, de «si» particula 35 dicam ad utilitatem communem latius et latinum usum et rationem ante oculos ponere conabor. De loco tamen ab auctoritate, quoniam multi rerum diversitate confusi abutuntur, pauca prius perstringenda B 58 sunt. Auctoritas primum in scripturis maximumque possidet locum, parvum in naturalibus, magnum, ne summum dicam, in grammaticis, 40 minorem multo in rhetoriciis, nullum omnino in mathematicis, in quibus rationes etiam a communibus locis fluentes nullius momenti sunt.

⁷ emendandis scriptis] emendatis G B | ¹⁴ bene scripti verum G B | ³⁶ oculos scripti oculis G B

Aequaliter enim stulti sunt, ut Aristoteli placet, qui ab oratore demonstrationes requirunt et qui communes a mathematicis audire locos patiuntur. Quare sicuti contemnendi sunt, qui propter ignorantiam ad auctoritates in mathematicis confugiunt, ita spernendi quasi principia negantes, qui auctoritatem in divinis scripturis parum sequuntur. 5 Hic ergo auctoritas patrum pro Romanae usu Ecclesiae aperte facit. Numquam enim »si volo« latine ille locus, semper »sic volo« lectus est.

G 52^v Sed ratio quoque latini sermonis sic volo potius postulat, quam si volo. Id patebit, si paulo latius de »si«, ut diximus, particula dissermus. »Si« et affirmandi et dubitandi vim habet. Quarum primam 10 indicativo, alteram subiunctivo iuncta complectitur. Verum quoniam dubitatio quantum ab affirmando recedit, tantum ad negandum accedit, temporibus praesenti et praeterito maxime, quia certiora sunt remque iam definitione nobisque cognitam habent, ad determinata impellitur. Ita fit, ut, sicut cum indicativo affirmationem, sic cum 15 **B 58^v** subiunctivo negationem proprie includat. In futuro autem propter ipsius temporis incertitudinem nec per indicativum in affirmationem omnino, nec per subiunctivum in negationem devenitur, sed quantum in altero imminuitur dubitatio, tantum in altero augetur. Cicero pro A. Caecina: »quod si aliter statuetis, videte, ne hoc vos statuatis, qui 20 vivus discesserit, ei vim non esse factam.« Et paulo post: »Hoc si ita statuetis, non modo non erit, cur depugnare quisquam posthac possessionis causa velit, sed ne illud quidem cur repugnare.« Et in prima Tusculanarum quaestionum: »Quid ergo, si *<te>* rogavero aliquid? Nonne respondebis?« In eadem dicam, si potuero, latine. In his enim 25 maior subiunctivo quam indicativo dubitationis vis inest. Certum enim includi omnino non potest propter futuri temporis incertitudinem. In aliis autem temporibus semper affirmatio inest conditioni, cum indicanti iungitur modo, negatio cum subiungenti. Vel in quinto Aeneidos:

»Me si caelicolae voluissent ducere vitam,
has mihi servassent sedes.«

30

In eodem expressius: »non si ipse meus nunc adforet Hector.«

Idem in bucolicis:

»Saepe malum hoc nobis si mens non laeva fuisse,
de caelo tactas memini praedicere quercus.«

35

G 53 Item:

»Numeros memini, si verba tenerem.«

5 sequuntur G secuntur B | 14 definitione] diffinitione G B | 20 statuetis *sec. edit.* statueris B | 21 ei *sec. edit.* et B G | 22 statuetis] statueris B | 32 adforet *correxi* affert B G

20 Cic. Pro Caecina 46. | 21 Cic. Pro Caecina 47. | 24 Cic. Tusc. I 17. | 30 Verg. Aen. II 641 sq. | 32 Vergil. Aen. II 522. | 34 Vergil. Eclog. I 16 sq. | 37 Vergil. Eclog. IX 45.

Idem in primo Aeneidos:

»Si datur Italiam sociis et rege recepto
tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus;
sin absumpta salus, et te, pater optime Teucrum,
5 portus habet Libyae nec spes iam restat Iuli,
at freta Sicaniae saltem sedesque paratas,
unde huc advecti, regemque petamus Acestem.«

B 59

Item in libello, qui hac sola de causa minoris auctoritatis est, quod pueris etiam certissimus est, sic legitur:

10 »Si deus est animus nobis, ut carmina dicunt,
hic tibi praecipue pura sit mente colendus.«

Hic enim adeo expressam affirmandi vim conditio possidet, ut multi pro »quoniam« accipere audeant, non recte quidem illi, sed tamen tolerabilius quam ii, qui dubitandi potestatem huic particulae semper 15 attribuunt. Verum quoniam sive affirmationem sive negationem includat, semper conditionis nota est. Semper enim consequentiam rerum ostendit. Idcirco si conditio in affirmationem tandem exit, indicativo et iungitur et absolvitur. Si sol est super terram, dies est. Si sol non est super terram, non est dies. Sin vero conditio in negationem exit, — 20 de inclusa semper, non de expressa loquor — subiunctivo et incipientes et desinentes utimur. Si sol esset super terram, dies esset. Si sol non esset super terram, non esset dies; sed dies est. Id enim necessario assumitur in similibus praepositionibus, quoniam duae negationes sunt, altera expressa, altera inclusa.

G 53^v

25 Sed Ciceronis quoque usu haec comprobemus. In epistula ad Curionem: »Quare, si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine. Sin me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis.« B 59^v
Idem in libro de caelo et mundo: »Atqui si pulcher est, is mundus et si probus eius artifex, profecto speciem aeternitatis imitari voluit.«
30 Idem in prima Tusculanarum quaestionum: »Perfice, si potes, ut ne moriendum quidem miserum putem.« Et statim: »Quoniam si post mortem nihil est mali, ne mori quidem est malum.« Item in eadem quaestione: »Quia, si mori etiam mortuis miserum, etiam infinitum quoddam et sempiternum malum esset in vita.« Idem in epistola ad 35 Curionem: »Qui cum suis laudibus tum vero te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam e vita discederet.«

14 tolerabilius G tollerabilius B | 28 est G es B | 31 si G B] edit. om. | 33 mori GB mors edit. | etiam GB esset edit. | 34 esset GB haberemus edit.

2 Vergil. Aen. I 553—558. | 26 Cic. Ep. ad famil. II 1, 1. | 28 Cic. Tim. 6. | 30 Cic. Tusc. I 15. | 31 Cic. Tusc. I 16. | 33 Cic. Tusc. I 15. | 34 Cic. Ep. ad famil. II 2.

Item in prima Tusculanarum: »Cuperem equidem utrumque, si posset. Sed est difficile confundere. Quare si, ut ista non disserantur, liberari metu mortis possumus, id agamus; sin id non potest nisi hac quaestione animorum explanata, nunc, si videtur, hoc, illud alias.« Et statim: »Nam si cor aut sanguis aut cerebrum est animus, certe, quoniam est 5 corpus, interibit cum corpore. Si anima est, fortasse dissipabitur. Si ignis, extinguetur. Si est Aristoxeni harmonia, dissolvetur.« Item in epistola ad Lentulum: »Neque, ut ego arbitror, errarent ne adversarii G 54 quidem eius, si cum pares esse non possunt, pugnare desisterent.«

B 60 Non errarent, inquit, si non pugnarent. Sed pugnant. Errant ergo. 10

Duplex enim expressa et occulta negatio inest. Illud vero in Rullum IV nonne apertissime ostendit et affirmationem indicativo includit et pro quoniam nullo modo capi posse. »Si ostendo, inquit, non modo *<adimi>* cuiquam glebam te Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentissime confirmari et sanciri, si doceo agris his, 15 qui *<a>* Sylla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, ut facile appareat eam legem non a nostrorum commodorum patrono, sed a Valgi genero esse conscriptam, num quid est causa, Quirites, quin illa criminazione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam vestram diligentiam prudentiamque despicerit?« Quid opus 20 est pluribus? Natura rerum et quotidianus ostendit usus. Si ego te semper amavi, si semper observavi, si semper colui, cur me odisti? Cur persequeris? Si amavisses tu me umquam, si observasses, si coluisses, non te odissem neque persequerer. Si venio ad te, si adsum tibi, cur mihi irasceris? Si venires, si adesses, non irascerer. Verte in his, modo 25 et videbis rem universam statim everti. Si ego te semper amavissem, si observassem, si coluisse, cur me odissem? Nihil enim haec verba continent.

⁸ Cum ergo haec non magis dicendi usu quam rerum natura ita se B 60^v habeant, quando nec negatio nec dubitatio re inest, indicandi utendum 30 G 54^v est modo. Negatio autem et dubitatio omnino contraria loco illi est.

Utrumque enim et a Christo Domino ac vero Deo et ab ipsis rebus omnino alienissimum est. Nam si nullo potest modo ita dici »nolo eum manere, quid ad te?«, nec si vellem eum manere, quid ad te? dici potest. Non potest autem primum, non potest igitur secundum. Nam 35 si Petrus, cum mortem suam audiret, gratia consolationis, ut Cyrillus sentit, interrogat: »Domine, hic autem quid?« si etiam Dominus volens

4 explanata] explicata *edit.* | 6 corpore] reliquo corpore *edit.* | 13 *<adimi>* sec. *edit.* | 14 agris sec. *edit.* agetis B | 15 et G B atque *edit.* | 16 *<a>* sec. *edit.* | 17 nostrum G B vestrorum *edit.* | 18 Valgi sec. *edit.* vulgi G B | genero sec. *edit.* genere G B

1 Cic. Tusc. I 23. | 5 Cic. Tusc. I 24. | 8 Cic. Ep. ad famil. I 8, 2. | 13 Cic. De leg. agr. III 3.

abducere removereque ipsum ab huiusmodi vana vel cura vel solatio, quod patientibus similia solet surgere, respondet, nullum profecto habet locum negatio. Nolle namque ipsum manere, velle ipsum mori significat. Quare nec illud: »quid ad te?« posset inferri. Similiter si quis 5 non dixerit: si vellem, ubi negatio apertius inest, sed si velim, ubi dubitatio ac ambiguitas magis includitur, nullo posset pacto, »quid ad te?« dici. Relinquitur ergo, ut indicativa sit et affirmatio includatur.

Quod res quoque ipsa flagitat. Cum enim carpitur Petrus minime 10 ad ipsum pertinentia quaeritans, quae autem res rei quadrat, tolle adiectam conditionis particulam, et videbis: volo eum manere, volo B 61 eum non mori, quid ad te? Quoniam ergo »si volo eum manere« affirmationem omnino includit, prudentissime, doctissime, optime »sic eum volo manere« patres sancti dixerunt. Hoc enim simplicitati, diluc-15 dationi certissimaeque consuetudini evangelicorum verborum apprime congruit. Illud longius abesse ignorantia iam nostra ostendit. Ita enim G 55 pingues ingenio indoctique sumus, ut tantam inter »si volo manere« et »sic volo eum manere« faciamus differentiam, quanta maxima esse possit, hoc est quanta est inter affirmationem et negationem. Quae 20 tamen nulla est, ut diximus, nisi expressionis atque dilucidationis.

Quod si quis graeci mihi sermonis auctoritatem incutiat, sciat haec, 10 quae de »si« particula dicta sunt, simili etiam graecae particulae ad unguem convenire. »Ean« illi subiunctivo iungunt, et affirmatio in praesenti semper includitur. Ceteris temporibus, quae derivatione diversa 25 sunt potestate »ean«, — ad futuri enim significationem praeteritum in subiunctivo transit — futuri dubitatio natura inest. Sed multi verbis inhiantes nec rem ullam intelligunt et verba quoque recte tenere non possunt. Vertat, si quis vult, exempla quae dicam, in graecum sermonem, et videbit aperte. Comedenti feria sexta carnes dicitur: carnes B 61^v 30 comedis hodie? Respondet: si comedo, quid ad te? aut etiam sic: ita comedo. Bibenti merum vinum dicitur: merum tu bibis vinum? Respondet: si bibo, quid ad te? aut etiam illo modo: sic bibo, quid ad te? Haec si graece dicuntur, idem omnino sensus et eadem res significabitur, quae latinis habetur verbis. Non enim institutione hominum, 35 sed natura compositionis verborum hoc fit. Quare necesse est apud omnes idem esse, de quo latius disseremus, si aut nobis per hieremias nunc tractare propositum esset, aut breviter posset perstringi. Sed G 55^v hiscant, quaeso, qui se huic veritati opponunt. Certe graecis etiam verbis utrumque: si comedo, quid ad te? sic comedo, quid ad te? 40 item: si bibo, quid ad te? sic bibo, quid ad te? affirmationem includit.

7 indicativa G indicatio B | 14 dilucidationi G diligendi B | 20 dilucidationis] dillucidationis B | 21 incutiat G incutiat B | 22 quae G qua B | 25 „ean“ scripsi unum B G

Non differunt ergo ut affirmatio et negatio. Immo in re nihil differunt. In eo enim solummodo differunt, quod clarus, expressius, significantius respondet: sic comedo, quid ad te? sic bibo, quid ad te? quam: si comedo, quid ad te? si bibo, quid ad te? Illud etiam pro meo iure dico triti sermonis latini consuetudinem non *»si«*, sed *»sic«* in similibus 5 flagitare.

- ¹¹ Quas ob res patres nostri et latinarum et graecarum litterarum peritissimi et quotidiani dicendi usus non ignari et scientia rerum acutissimi et sanctitate praecipui et spiritus sancti gratia futurorum B 62 perspicacissimi providentes futuram ignorantiam et arrogantiam 10 nostram *»sic volo eum manere«*, non *»si volo eum manere«* traduxerunt. Illud enim numquam ab aliquo in ambiguum trahi posset. Hoc posse re ipsa modo videmus. Sed illud forsitan animos nonnullorum tenebat, quod paulo post infertur: *»nec dixit ei Iesus, quod non moritur, sed sic eum volo manere«*. Haec unum re sunt, quispiam dicet. Quomodo 15 igitur alterum non dixisse Iesus scribitur, alterum dixisse? Vehemens scilicet haec ratio sibi videtur, quae omnino absurda est. Primum quia forsitan non vis verborum, sed verba negantur. Deinde quia, quando dicitur: *»sic eum volo manere, quid ad te?«*, dicendi modo, non ut G 56 ostenderet omnino, quod velit eum manere, sed ut Petrum acriter 20 carperet, quod aliena nihilque sibi profutura quaereret, quodque non deberet ex simili aliorum malo solatium capere, tali usus est. Si autem dictum fuisse: nolo eum mori, quid ad te? Petrus quidem non solum carperetur, sed quasi repelli contemnique videretur, Ioannes autem necessario non mori significaretur. Tantum igitur interest, quod 25 hoc modo ad emendationem Petri omnia dicta videntur, illo autem non mori Ioannem quasi ex proposito fuisse pronunciatum.

- ¹² Quas ob res summa mihi evangelio videtur fieri iniuria, si quis non modo dixerit, verum etiam cogitaverit emendandum esse hunc B 62^v evangelii locum, et tanta, ut moriendum potius sit quam patiendum. 30 Nec dubito, si quis defendendo id evangelicum mortem oppetat, eum martyrii habiturum coronam. Quid enim est maius legem Moysi semel in non comedendis suum carnibus non servasse, an locum evangelii hunc commutare? Hoc profecto tanto maius atque periculosius est, quanto evangelium legi Moysicae praestat, quanto veritas figuram 35 excedit, quanto qui venturus erat, praesignificante ipsum umbra excellentior. Adde, quod esus carnium . . .; nolo plura dicere. Levior enim videri possem parumque catholicus, si rem legis Moysicae multo maiorem, quam suillinis uti carnibus, uni evangelico apici conferrem.

- ¹³ Haec cum ita se habeant, quis nescit Machabaeorum historiam? 40 Illi ne porcinis essent carnem, mortem subierunt et martyrii coronam

suscepisse creduntur. Exstat Gregorii Nazianzeni oratio, viri inter ^{G 56*} ecclesiae doctores adeo illustris, ut beatus Thomas nulla in re ipsum errasse conscripserit. Ea in oratione ut martyres et praecipui martyrum Machabaei laudantur. Si ergo illi, quoniam porcinas esse carnes ne 5 morte quidem cogi potuerunt, martyrii gloriam in caelis consecuti sunt, quod ego minime ambigo, et tanti doctoris et ecclesiae communi opinione confirmatus <quaero>: quomodo non erunt martyres, si qui propter integritatem evangelii mortem oppeterent et mori potius quam quicquam in evangelio mutari vellent? Aut quomodo catholicus ortho- B 63 10 doxusque dici vere poterit, qui nullo periculo imminente verba evangelii commutanda esse praedicet? Patet enim, quia, si posset, qui dicit haec, multo peiora faceret, quam praedicat.

Sed nimium fortasse longe a proposito evagati sumus, quamvis ¹⁴ nihil ego nimium arbitror, quod ad pietatem evangelicam pertineat. De qua non nihil egressi diximus, quoniam indocte, immo insane, ^{»sic} particulam subiunctivo indifferenter indicativoque Cagulei adiungunt. Fuimusque longiores, ut horum modorum virtus omnibus possit patere. Nam et absque adiunctione aliqua verbo res ambigua subiungenti, certior indicanti annexenda est, et cum adiunctione multo magis. Etsi ego 20 te amo, tu tamen habes me odio. Quamvis multa tu a me didicisti, nullas tamen mihi gratias retulisti. Quamquam tu me persequeris, ego tamen te diligo. Affirmantur haec omnia. Illa in negationem recidunt. Quam- G 57 quam, quamvis, etsi te amarem, tamen tu me odisse. Sed de his satis.

Nunc ad te, pater, et meam ac latinae linguae defensionem conversus ^{36, 1} dicam non recte pueros tuos mihi tunc fuisse abs te magno contemptu mei antepositos, quando, cum enumeratis quibusdam a me locis ^{»hii} loci omnes intulisset masculino proferens genere, et aliqui, quasi non latine dixisset, carperent, tu sicut latinae linguae magister pree- B 63 cipuus, ne auditio quidem me pueris reclamantibus tuis, ad me con- 30 versus dixisti: o Georgi, Georgi, senex iam es tu, et ideo titubas; hi vero adolescentes sunt, et ideo haec multo te melius tenent. Exponam ad communem utilitatem et Caguleorum et tuam verbi huius potestatem. Nec enim res ab hoc opusculo aliena est. Locus tam in singulari, quam in plurali easdem certissimas habet potestates: primam propriam, alte- 35 ram ex translatione per similitudinem. Nam et hic et ille locus latine dicitur. Et cum definitas conditiones locorum subintelligi volumus, isti loci dicere debemus. Et quia ius argumentorum quasi in sedibus latet, ideo fontes eorum tam graece quam latine transferentes locos, ut Cicero ait, appellamus. Loca vero non dicuntur ab exquisitoribus, 40 nisi de illis, quae non ita definite capiuntur. Unde aliqua loca, non

¹ Nazianzeni G Natanzeni B | 3 martyres, martyrum] martires, martirum G B |
⁸ oppeterunt] opeterunt G B | 9 orthodoxusque] orthodosusque G B | 36 definitas]
diffinitas G B | 40 definite] definite G B

aliquos locos dixerim, et circa illa loca salutarius et haec loca potius, si conditiones eorum definite intelligi non curamus. Contra si qualitas locorum exstat, quemadmodum cavi, saxosi, asperi, plani G 57^v celebres, deserti, sacri, profani, publici, privati et huiusmodi, loci potius quam loca dicendum est. Id pueri tui nescientes ceterique, 5 qui acumen ingenii habent eorum, loca latine semper, numquam locos B 64 pro significatione propria dici debere in plurali asserebant. Hinc tu magnam eis laudem sicuti doctrina omnium rerum praeditis arrogabas. Quibus ego, vide, quantum *ad* invidiam, addo etiam, tibi quantum ad litterarum doctrinaeque studia, quod et te et illos quoniam tunc dicere 10 coram non licuit, nunc quamvis multo post instruere docereque statui.

² Quod autem loci et loca eam, quam dicimus, habent potestatem, citetur primum Vergilius, deinde Cicero. Vergilius in primo Aeneidos:

»Devenere locos, ubi nunc ingentia cernis
moenia.«

15

Idem in secundo:

»Iuvat ire et Dorica castra
desertosque videre locos litusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles.«

Videsne, an nondum quidem? Quia non solum hic et hic dicturus 20 erat, sed oculis etiam conditiones singulorum subiecturus locos in masculino praemisit. At illud in tertio Aeneidos, quoniam nullas locorum conditiones subintelligi opus erat, in neutro protulit:

»dextrum fuge litus et undas.
haec loca vi quondam et vasta convulsa ruina
dissiluisse ferunt.«

25

Cicero ad Herennium de artificiosa memoria loquens, quia noti certi definiti loci capiuntur, ut angulus hic, angustus aut latus, fenestra haec, parva vel magna et circularis, mensa haec, longa et alta, vel brevis atque depressa ceteraque huiusmodi, centies idem nomen repetens 30 numquam loca, semper locos scripsit. Idem Cicero qualemcumque conjecturalem tractans statum praecepta nobis scribit, quoniam, quando a locis arguimus, numquam loca, semper locos dixit. Audi eum ad B 64^v Herennium: »Locus quaeritur, celebris an desertus, semper aut tunc, cum id factum sit, fuerit in eo loco solitudo, sacer an profanus, publicus 35 an privatus, cuiusmodi loci attingant.« Id est, cuiusmodi conditiones

1 salutarius *scripsi* Salustius GB | 3 quemadmodum G quod B | 30 ceteraque] B cetera | huiusmodi G huius B | 33 locos *scripsi* locis B | 34 aut tunc GB an tum *edit.*

14 Vergil. Aen. I 365 sq. | 17 Vergil. Aen. II 27—29. | 24 Vergil. Aen. III 413—416. | 34 Cic. Ad Herenn. II 4. 7.

vicini quoque habeant loci. Nam si nisi latos aut angustos, saxosos, cavos, prominentes, gurgustiosos, celebres aut desertos esse noverimus ceteraque huiusmodi, nihil modo afferre ad causam poterimus. Quando igitur conditiones naturasque locorum una cum ipsis accipi 5 volumus, locos proprie dicimus. At ubicumque locum, id est spatium, solum capimus, numquam loci, semper loca Cicero et Vergilius dicunt. Cicero de lege agraria II: »sunt loca publica urbis, sunt sacella.« Et paulo post: »qui agri, quae loca, quae aedificia.« In eodem: »demigra- 10 tuos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem et omnium rerum copiam.« At isti quidem sic. Ceteri vero, qui non ita exacti fuerunt, indifferenter mihi locos et loca dixisse videntur.

Loca tamen pro translata significazione, id est pro sedibus argu- 15 mentorum, nemo dicet latine, neque id absque ratione. Nam quoniam non loca, sed loci dicimus, quando conditiones locorum intelligi volumus, — nullum autem argumentum e loco recte capitur, nisi natura G 58^v loci penitus cognoscatur — merito non loca, sed locos sedes argumen- torum vocamus. Ad haec omnia translata significatio propriam semper B 65 supponit. Nec enim ridere prata dicere umquam transferendo poteri- mus, nisi risum hominis esse primo cognoverimus. Sedes nobis argu- 20 mentorum loci appellantur, quoniam, ut ipse Cicero in topicis ait, quasi res locatae in sedibus suis sicut in locis latent. Loci ergo suam, id est propriam primum retinent significationem, quam diximus. Deinde per similitudinem ad argumentorum sedes transferuntur. Quare patet, quando certi definitique loci ostenduntur, locos non loca esse dicendum. 25 Statim enim cum particulariter loci cernuntur proprieque perspiciuntur, conditiones quoque suas oculis subiici necesse est. Sallustius in Iu- gurthino: »Id oppidum a Sidoniis conditum est, quos accepimus pro- fugos ob discordias civiles navibus in eosdem locos venisse.« Nam quoniam oppidum antea nominaverat, loca latine dicere minime po- 30 terat.

Non dixi haec, pater optime, quod numquam optassem pueris me tuis abs te praeferri, sed ut ostendam multis iam abs te annis vitam, honorem, fortunas meas insidiis peti, fortunas quidem et honorem apertius, quippe qui palam saepius coramque dixisti, vitam autem occultius, ita tamen, ut et verbis et litteris tuis deprehendi id quoque possit. Orarem obtestarerque te, ut aliquando desisteres, si crederem quicquam me profecturum. Ipse tu testis es ad hos usque dies omnia B 65^v me ad honorem tuum, quantum fieri potuit, cogitasse, dixisse, fecisse. G 59

26 Sallustius G Salustius B | Iugurthino G Iugurtino B

7 Cic. De lege agr. II 36. | 8 Cic. De lege agr. II 38. | 8 Cic. De lege agr. II 42. | 20 cf. Cic. Top. 7 sq. | 27 Sall. De bello Iug. 78, 1.

Tu quare satiari calamitatibus meis nequeas, ipse videris. Sed de his quoque iam satis sit.

37, 1 Hinc omnes, qui hunc librum lecturi sunt, oro, hortor obtestorque, ut non alia de causa magis quam veritatis amore credant hunc me scribendi laborem sumpsisse. Habui alias multo maiores causas, multo- 5 que iustiores, si privata consideras, quae me impellebant in Theodorum scribere. Attamen ne cogitavi quidem id facere. Contemnendos namque huiusmodi homines potius ego quam vexandos semper putavi. Verum cum viderem Aristotelis problemata penitus ab eo subversa, nec philosophiae nec mihi deesse statui, praesertim cum multis rationibus 10 coniiciam gradum modo facere Caguleos, quo postea possint facilius, si philosophiam, ut opinantur, deiicient, theologiam acrius atque vehementius aggredi. **Habent**, quem imitantur, cuius vestigia sequuntur, quem admirantur, quem colunt.

2 Fuit quidam in Peloponneso vir omnino impius atque infidelis, 15 cui Gemistus nomen fuit. Is, dum vivebat, multos a fide Christi ad spurcissimas gentilium opiniones detorsit et post mortem libros reliquit — iam enim biennio mortuus est — de republica inscriptos, ubi fundamenta totius impietatis iudicio iecit suo. Putavit enim libris ac B 66 eloquentia sua fore, ut omnes homines stultias suas aliquando sequan- 20 tur. Ideo praedicabat, dum viveret, paucis post mortem suam annis G 59^v transactis ad veram Platonis theologiam universas gentes relapsuras.

Quod sive diabolica suggestione sive potentium amicorum perfidia futurum sibi persuaserit, ignoro. Sed multa certe invenirentur, si libri in lucem emergerent. Nam, ut ferunt, a Demetrio Peloponnesium 25 principe sive ab uxore, ut alii aiunt, ipsius vel cremati vel reconditi sunt. Quare, sicut Cagulei omni cura, opera, studio philosophiam opprimere conantur, ut gradum hunc ad maiora faciant, sic nos navare operam decet a primo actu, tum gradu ipsos deiicere. Id facilius fiet, si primum diligenter opera dabitur, ut, si combusti non sunt, illius 30 impii libri eruantur protrahanturque e tenebris et incendio consecrentur, — vehementer enim timeo, ne servati magnum postea damnum imbecillioribus faciant, et maxime miseris Graecis, qui propter ignorantiam solis verborum lenociniis ducuntur — deinde si via et ratione, quam ostendimus, singula philosophi problemata, quae omnia Cages 35 pervertit, cum aliis traductionibus conferantur, et res, quae dicuntur, altius investigentur. Nam rerum natura in singulis cognita illico impudentia, perfidia, ignorantia Caguleorum patebit. Quae cum in lucem prodierit, nisi meritae ipsis gratiae citius referantur, vereor, ne nacti, ut sperant, quod Deus avertat, potentem aliquem, qui sibi faveat, 40

13 sequuntur G secuntur B | 15 Peloponneso G Peloponeso B | 16 Gemistus]
gemisco B G | 28 hunc] huic B | 40 faveat] faveant B

omnia diruant, subvertant, prosternant. Quae tamen, quanto magis B 66^v ruerint foediusque propter multorum impietatem, quorum exemplo cuncta labascunt, calcata iacuerint, tanto sublimius ab eo erigentur, G 60 qui potest vel a lapidibus suscitare filios Abrahae. Turcorum enim 5 potentia, quae nunc late omnia vastat, ad Dominum quibus ipse novit viis, conversa facile omnis impietas e terris depelletur. Quod ego et multis aliis rationibus et praecipue veritatis viribus, quae maxime sunt, fretus et saepe alias praedixi futurum et nunc scribere non erubesco.

10 Illud praeterea non ignorare omnes velim me non vituperandi causa verbis in Caguleos asperioribus usum fuisse, sed partim quoniam sic posse ipsos resipiscere praedixi futurum, partim quia rerum indignitas maiora flagitat. Nam nisi resipiscant, rebus ego eos, non verbis emendandos arbitror. Id tanto difficilius erit, quanto magis, 15 antequam puniantur, simpliciorum animos occupabunt. Quod ne accidat, ut mea praedicere, ita virorum dignitate, auctoritate, potentia summorum interest providere.

Acta iam mihi est Aristotelis philosophiae, veterumque inter-38. pretum ac philosophantium omnium causa, Alfonse rex inclyte, quare 20 ipse quidem officium meum erga eos pro pietate, qua ipsos, ut debeo, summopere colo, diligenter pro viribus servavi et, quoisque supererit B 67 vita, servabo. Reliquum est, ut tua maiestas non aliter eorum omnium causam suscipiat, quam regem philosophum decet. Id abs te Aristoteles depravatus a Caguleis petit. Id abs te prisci interpretes a Theodoro, 25 quasi magni mali causam praebuerint, falso accusati postulant. Id abs te Alberti, Aegidii, Burlaei, ceteri omnes veterum interpretamento- G 60^v rum commentatores et maxime Thomas, vir non magis philosophia, quam sanctitate praecipuus, quos quasi nihil ad utilitatem communem attulerint, quia priscos interpretes secuti sunt, insequitur Cages, magna 30 contentione flagitant. Id abs te omnes medici, universus philosophorum numerus, omnes theologorum coetus exspectat. Id abs te ipsa philosophia parens, quam plurimi facis, quasi debitum sibi honorem requirit, theologia vero, cui totum te ipsum religiosissime tradidisti, non solum aut ab iustissimo rege petit, verum etiam tibi sicut alumno, quem 35 ablactavit, aluit, educavit, iubet, imperat, mandat et nonnumquam maiestatis tuae p[re]e indignatione oblita etiam rogat, ut velis ipsam defendere atque tutari. Nam quoniam absque Aristotelica philosophia Thomam suum ceterosque omnes, qui similem in theologia docendi B 67^v viam ac rationem secuti sunt, ne subintelligi quidem posse videt, 40 sibi ipsi putat iniuriam fieri, cum Aristoteli fiat, quem pervertere.

1 diruant] dirruant GB | 4 Abrahae G Habre B | 12 resipiscere G respicere B

4 cf. Luc. 3, 8.

immo evertere Cages omnibus suis suorumque viribus conatus est.
Nec petit nec rogat nec iubet solum, sed etiam et ipsa et Aristotelica
philosophia, philosophantes omnes operam suam pro suscepta causa
cum sua protectioneque tua offerunt atque pollicentur, si meritis hostes
suos atque adeo utilitatis communis afficies suppliciis, si dedecore 5
G 61 atque ignominia notabis, si quoniam verbis et scriptis parum moventur,
re cuges resipiscere, si Theodori exemplo statues, ne quis Caguleorum
talia in posterum audeat, perpetuo se tuas solidoque praetorius laudes
atque gloriam celebraturos.

1 suorumque G suarumque B | 9 B subscr. Finis.